

Для развития речи детей важнейшими остаются задачи: воспитание звуковой культуры, словарная работа, формирование грамматического строя речи, ее связанности с высказываниями. Решение их усложняется по мере перехода от одной возрастной группы к другой. Воспитателю надо четко представлять основные линии преемственности задач по развитию речи, которые решаются в каждой возрастной группе:

- Заботиться о том, чтобы ребёнок, пополняя свой словарный запас, понимал смысл слова, его значение.

- Ориентировать детей на понимание значения слова и развитие точности его употребления.

- Использовать лексические упражнения для выбора наиболее точного слова из своего словаря, вопросы

- Применять игры, помогающие усваивать падежи, множественное число слова, наклонение глаголов.

- Игры, направленные на обучение детей рассказыванию, а также дидактические игры.

Следовательно, специально предназначенные занятия, игры и упражнения помогают успешно решать проблемы в речевом развитии детей [3].

Литература

1. Леонтьев, А. А. Язык, речь, речевая деятельность / А. А. Леонтьев. – М. : КомКнига, 2007. – 216 с.
2. Сохин, Ф. А. Психолого-педагогические основы развития речи дошкольников. – М. : Сфера, 2002 – 119 с.
3. Ушакова, О. С. Теория и практика развития речи дошкольника. – М. : Сфера, 2008. – 240 с.

E.S. Radkevich

Nikitikhinsky nursery-garden of Shumilinsky district

e-mail:katya.radkevich.88@mail.ru

The role of the native language in the development of the preschooler's personality

Keywords: mother tongue, preschool child, language means, speech, personality of the child.

The article reveals the role of the native language in the formation of the preschooler's personality, its importance in the formation of the communicative skills of preschool children, their intellectual, moral, aesthetic development, the peculiarities of teaching preschool children to their native language.

УДК 811.161.3

Л.У. Селібірава

Беларуская дзяржаўная сельскагаспадарчая акадэмія

e-mail: Lyubov.Selibirova@yandex.ru

Свабодныя ўнікальныя каранёвыя марфемы ў сістэме сучаснага беларускага словаўтварэння

Ключавыя словы: свабодныя ўнікальныя карані, запазычаныя лексемы, спрадвечна беларускія лексемы, зменныя словы, нязменныя словы.

У артыкуле разглядаюцца свабодныя ўнікальныя карані як адзін з відаў унікальных марфем у сістэме сучаснага беларускага словаўтварэння; прадстаўлена іх апісанне з пункту гледжання часцінамоўнай прыналежнасці, пэўных марфалагічных характарыстак, паходжання; абгрунтавана неабходнасць выдзялення такіх унікальных каранёвых марфем.

Сучасная беларуская мова характарызуецца наяўнасцю разнастайных відаў марфем. Пры класіфікацыі марфем улічваюцца найперш іх значэнне і роля ў структуры слова. На гэтай падставе вылучаюцца марфемы каранёвыя і афіксальныя. Каранёвая марфема з'яўляецца абавязковай часткай слова, без якой яно не можа існаваць, і выражае яго рэчыўнае (прадметнае) значэнне. Афіксальныя марфемы – неабавязковыя часткі слова (могуць выдзяляцца або не выдзяляцца ў структуры лексем), якія самастойна не ўжываюцца, а заўсёды суправаджаюць карань і ўдакладняюць яго рэчыўнае значэнне.

Звычайна марфемы паўтараюцца ў розных лексічных адзінках. Разам з тым ёсць і такія структурныя часткі, што ўжываюцца толькі адзін раз у адным канкрэтным слове. Такія марфемы называюцца ўнікальнымі. Пры выкарыстанні тэрмінаэлемента *-фікс* (параўн.: *афікс*, *суфікс*, *прэфікс*, *конфікс*, *постфікс*, *інтэрфікс*) унікальныя марфемы называюць *уніфіксамі* (ад лац. *unicus* – унікальны), таму што іх асноўная прымета – унікальнасць, адзінкаваць.

У слове уніфіксы звычайна знаходзяцца пасля караня перад канчаткам, г. зн. займаюць пазіцыю суфікса (*пуст-альг-а* – *пусты*, *каз-ёл* – *каза*, *ікан-астас* – *ікона*), магчымы ўнікальныя прэфіксы (*зака-вўлак* – *вуліца*, *мез-альянс* – *альянс*), конфіксы (*пабрац-ім* – *брат*) і інтэрфіксы (*два-ух-галасы* – *два галасы*), а таксама ўнікальныя карані (корань *мал-* у слове *маліна*), якія «па аналогіі з унікальнымі службовымі марфемамі называюцца *унірадыкоідамі*, г. зн. непаўтаральнымі, унікальнымі, падобнымі да каранёў» [6, с. 47].

Такім чынам, у сучаснай беларускай мове акрамя афіксальных марфем унікальнымі могуць быць і каранёвыя марфемы. Аднак у дачыненні да каранёў праблема ўнікальнасці разглядаецца па-іншаму.

Як вядома, для афіксальных марфем асноўнай прыметай з'яўляецца паўтаральнасць. Калі суфікс або прэфікс ужываюцца толькі ў адным пэўным слове (і яго вытворных) і не паўтараюцца ў іншых лексічных адзінках, то дадзеная марфема з'яўляецца ўнікальнай. Адсюль вынікае наступнае: для афіксаў непаўтаральнасць – гэта выключэнне. У адрозненне ад афіксальных марфем для каранёў паўтаральнасць не з'яўляецца абавязковай прыметай. Атрымліваецца, што праблема выдзялення ўнікальных каранёвых марфем якраз ускладняецца неабавязковасцю паўтаральнасці для іх.

Марфемы ў слове вылучаюцца шляхам яго падзелу на пэўныя структурныя часткі (корань, прэфікс, суфікс, флексія, постфікс, інтэрфікс, конфікс) пры супастаўленні з іншымі лексічнымі адзінкамі. Гэта адносіцца як да рэгулярных марфем, так і да ўнікальных, у тым ліку і каранёвых марфем.

Так, члянэнне слова на структурныя часткі дае падставы вылучаць у сістэме сучаснага беларускага словаўтварэння і ўнікальныя каранёвыя марфемы, якія ўжываюцца ў спалучэнні са словаўтваральнымі афіксамі толькі ў адным пэўным слове і не паўтараюцца ў іншых лексемах.

Пытанне аб унікальных каранях у сучаснай беларускай мове, як і пытанне аб унікальных афіксах, звязана з праблемай выдзялення марфем у цэлым. Калі выдзяленне марфем у слове ставіць у залежнасць ад словаўтваральных сувязей дадзенага слова з іншымі словамі, у прыватнасці з яго непасрэдна ўтваральным, то ўнікальныя карані ў такім выпадку павінны адсутнічаць у складзе простых вытворных слоў і могуць існаваць у звязаным выглядзе пры наяўнасці іншага, неўнікальнага караня ў складзе вытворнага ці невытворнага слова або ў свабодным выглядзе ў складзе адзінкавых слоў, што не ўваходзяць у словаўтваральныя гнёзды.

Разгледзім падрабязна свабодныя ўнікальныя каранёвыя марфемы.

Свабодныя ўнікальныя карані – гэта карані, якія, як ужо адзначалася вышэй, выдзяляюцца ў складзе аднамарфемных адназначных слоў, што не ўваходзяць у

словаўтваральныя гнёзды і, адпаведна, не з'яўляюцца ўтваральнымі для іншых слоў, не маюць вытворных. Падрабязна дадзены від унікальных каранёвых марфем разглядаецца ў працах А.М. Ціханава. Свабоднымі ўнікальнымі каранямі, на думку даследчыка, трэба лічыць адзінкавыя словы, большасць якіх пазбаўлена роднаснасці [3].

Самую вялікую групу свабодных унікальных каранёвых марфем у лексіконе сучаснай беларускай мовы складаюць запазычаныя словы. Такія лексічныя адзінкі не спалучаюцца з беларускімі словаўтваральнымі афіксамі, маюць не характэрныя для беларускай мовы спалучэнні гукаў на канцы асновы, з'яўляюцца, як правіла, нязменнымі. Прывядзём некаторыя прыклады свабодных унікальных каранёў у нязменных запазычаных словах.

А) Нескланяльныя назоўнікі: *авеню́*, н. (фр.), *а́лібі*, н. (лац.), *амплу́а*, н. (фр.), *барбекю́*, н. (фр.), *бра*, н. (фр.), *ві́скі*, н. (англ.), *гэ́та*, н. (іт.), *дасьё́*, н. (фр.), *джаку́зі*, н. (іт.), *жакó*, м. (фр.), *ідыш*, м. (ням.), *імпрэса́рыя*, м. (іт.), *какүра*, н. і ж. (яп.), *кальра́бі*, ж. (ням.), *ласó*, н. (фр., ад ісп.), *ліберці́*, н. (англ.), *марабү́*, м. (фр. з арабск.), *нотабе́на*, ж. (лац.), *папара́цы*, м. (іт.), *по́ні*, м. (англ.), *рагу́*, н. (фр.), *сабо́*, мн. (фр.), *сапажу́*, м. (фр.), *тарна́да*, м. (ісп.), *трумо́*, н. (фр.), *фае́*, н. (фр.), *харакі́ры*, н. (яп.) і іншыя.

Б) Нязменныя прыметнікі: *апáш* (фр.), *прэфі́кс* (фр.).

В) Прыслоўі: *альпа́ры* (іт.), *візаві́* (фр.), *інко́гніта* (іт., ад лац.), *канта́біле* (іт.), *піцыка́та* (іт.) і некаторыя іншыя.

Як відаць з прыкладаў, свабодныя ўнікальныя карані ў нязменных запазычаных словах прадстаўлены ў асноўным нескланяльнымі назоўнікамі (большая частка – назоўнікі ніякага роду, меншая частка – лексемы мужчынскага і жаночага роду; назіраюцца таксама выпадкі, калі слова мае два роды (*какүра* – н. і ж.) або ўжываецца ў множным ліку (*сабо́* – мн.)), а таксама некаторымі прыметнікамі і прыслоўямі.

Свабодныя ўнікальныя карані выдзяляюцца і ў зменных запазычаных словах. Разгледзім некаторыя прыклады.

А) Скланяльныя назоўнікі: *а́йсберг*, м. (англ., ад сканд.), *анемо́на*, ж. (грэч.), *браўні́нг*, м. (англ.), *брударша́фт*, м. (ням.), *гіпаната́м*, м. (гр.), *гіпанэну́за*, ж. (грэч.), *іма́га*, ж. (лац.), *кардо́рыя*, ж. (лац.), *лангүст*, м. (фр.), *лэ́гінсы*, мн. (англ.), *лярд*, м. (англ.), *манáткі*, мн. (лац.), *ме́са*, ж. (фр., ад лац.), *пакт*, м. (лац.), *па́прыка*, ж. (венг., ад грэч.), *пу́ма*, ж. (ісп., ад перуанск.), *раўнд*, м. (англ.), *рэга́та*, ж. (іт.), *серэна́да*, ж. (фр., ад іт.), *сіэ́ста*, ж. (ісп.), *тарáнтул*, м. (іт.), *ту́бус*, м. (лац.) і іншыя.

Б) Зменныя прыметнікі: *ба́йхавы* (кіт.), *інтэлігі́бельны* (лац.), *кафалі́чны* (грэч.) і некаторыя іншыя.

В) Дзеяслоў *імпа́нава́ць* (лац.).

Як бачна з прыкладаў, свабодныя ўнікальныя карані ў зменных запазычаных словах прадстаўлены скланяльнымі назоўнікамі мужчынскага і жаночага роду (некаторыя лексемы ўжываюцца ў множным ліку, напрыклад, *лэ́гінсы*, *манáткі*), невялікай колькасцю зменных прыметнікаў і адным дзеясловам.

Невялікую групу сярод свабодных унікальных каранёвых марфем утвараюць карані, што вылучаюцца ў складзе спрадвечна беларускіх скланяльных назоўнікаў (*баба́шка*, ж., *ба́йка*, ж., *бе́ркавец*, м., *вераі́шчака*, ж., *дот*, м., *каблүк*, м., *лёк*, м., *пóсах*, м., *ра́жанка*, ж. і некаторыя іншыя), зменных прыметнікаў (*гне́ды* і *гняды́*), прыслоўяў (*чва́лам*), а таксама дзеясловаў (*шалóпаць*, *шарсціць*).

Пэўнае месца сярод адзінкавых слоў займаюць выклічнікі (*біс* (фр., ад лац.), *віва́т* (лац.), *лафа́* (ар.), *ма́йна* (іт.), *палу́ндра* (гал.). Гэта таксама ізаляваныя адзінкі, што не ўваходзяць у склад словаўтваральных гнёздаў і самі не ўтвараюць іх.

Як відаць з вышэйпрыведзеных прыкладаў, слоў са свабоднымі ўнікальнымі каранямі ў слоўніках сучаснай беларускай літаратурнай мовы даволі шмат.

Разам з тым існаванне лексічных адзінак, якія складаюцца з адной каранёвай марфемы, не з'яўляецца ў навуцы агульнапрызнаным. Як ужо адзначалася вышэй, А. М. Ціханаў выдзяляе ўнікальныя карані такога тыпу. Іншыя даследчыкі, напрыклад, Л. В. Рацыбурская, наадварот, аднамарфемныя словы з магчымымі адзінкавымі каранямі не лічаць каранёвымі, паколькі яны «не з'яўляюцца членамі словаўтваральных гнездаў і не характарызуюцца суадноснасцю з іншымі лексічнымі адзінкамі мовы; гэты адзінкі толькі славеснага ўзроўню, паняцце караня для характарыстыкі гэтага разраду лексікі не падыходзіць» [2, с. 21]. Тым не менш дадзеная з'ява мае месца ў мове, і пры вылучэнні ўнікальных каранёў на гэты трэба звяртаць увагу.

Літаратура

1. Булыка, А.М. Слоўнік іншамоўных слоў: у 2 т. / А.М. Булыка. – Мінск: Беларуская Энцыклапедыя, 1999. – 2 т.
2. Рацыбурская, Л.В. Словарь уникальных морфем современного русского языка / Л.В. Рацыбурская. – М. : Флинта Наука, 2009. – 160 с.
3. Тихонов, А.Н. Основные понятия русского словообразования / А.Н. Тихонов // Словообразовательный словарь русского языка: в 2 т. / науч. ред. Т.Л. Беркович. – М., 2008. – Т. 1. – С. 24–58.
4. Тлумачальны слоўнік беларускай мовы : у 5 т., 6 кн. / пад агульнай рэд. К.К. Атраховіча (Кандрата Крапівы). – Мінск : БелСЭ, 1977–1984. – 5 т., 6 кн.
5. Уласевіч, В. І. Беларуска-рускі тлумачальны слоўнік новых слоў і новых значэнняў слоў / В. І. Уласевіч, Н. М. Даўгулевіч. – Мінск : Аверсэв, 2013. – 253 с.
6. Шакун, Л. М. Словаўтварэнне : вучэбны дапаможнік для філалаг. фак. ВНУ / Л. М. Шакун. – Мінск : Выш. школа, 1978. – 128 с.

L.V. Selibirova

Belarusian state agricultural academy

e-mail: Lyubov.Selibirova@yandex.ru

Free unique root morphemes in the system of modern word formation

Key words: free unique roots, borrowed lexemes, genuine Belarusian lexemes, changeable words, unchangeable words.

The article is devoted to studies of free unique roots as one of the unique morphemes in the system of Belarusian modern word formation; their description from the point of view of belonging to this or that part of speech, certain morphological characteristics, origin ; the necessity of allocation of such unique root morphemes is justified.

УДК 81'242:81'255.4

Т.П. Слесарева

Витебский государственный университет имени П.М. Машерова

e-mail slestp@yandex.ru

Роль родного языка в курсе «Теория и практика перевода»

Ключевые слова: родной язык, исходный текст, перевод, безэквивалентная лексика.

В последние годы заметно возрастает значение сопоставительного метода исследования, который используется при синхроническом анализе языков. В статье раскрыта роль родного языка в преподавании курса «Теория и практика перевода», приводятся примеры конкретных упражнений, направленные на сравнительно-сопоставительный анализ отдельных языковых фактов.